

Kaynaştırma Ortamındaki İşiten Öğrencilerin İşitme Engelli Akranlarına Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

Tevhide Kargın*
Ankara Üniversitesi

Berrin Baydık
Ankara Üniversitesi

Özet

Bu araştırmada meslek liselerinin 9., 10. ve 11. sınıflarında kaynaştırılmış düzenlemeye eğitim gören işitme engelli öğrencilere yönelik işiten sınıf arkadaşlarının tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada Cambra (2002) tarafından uyarılama çalışması yapılmış olan Özel Gerekli Öğrencilerin Kaynaştırılmalarına Yönelik Tutumları Belirleme Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek Türkçe'ye araştırmacılar tarafından uyarlanmıştır. Araştırmanın sonucunda, işiten öğrencilerin işitme engelli arkadaşlarına yönelik tutumlarının buldukları sınıf düzeyine, birlikte öğrenim görme sürelerine, işitme engelli öğrenci ile iletişimde kullandıkları yöntemlere ve işitme engelini ilişkin bilgi alma durumlarına göre anlamlı olarak farklılaştığı gözlemlenmiştir. İşiten öğrencinin cinsiyeti ve işiten öğrencinin ailesinde ya da yakın çevresinde işitme engelli birey bulunma durumu ise işitme engelli öğrenciye yönelik tutumlarda anlamlı bir farklılık oluşturmamıştır.

Anahtar Sözcükler: İşitme engelli öğrenciler, işitme engelli öğrencilere yönelik tutumlar

Abstract

In this study, the attitudes of hearing students towards mainstreamed hearing impaired students who attended 9., 10., and 11. grades of vocational high schools was examined. The Scale of Attitudes Towards the Integration of Students with Special Needs, adapted by Cambra (2002) was used in the study. The scale was adapted to Turkish by the researchers. The results showed that the attitudes of hearing students towards hearing impaired students was influenced significantly by the variables of grade level, period of time spent together in education, methods used in communication with hearing impaired student and level of being informed about hearing impairment. The variables of sex, and the state of existing hearing-impaired in relatives and environment had no significant effect on the attitude of hearing students towards the hearing impaired students.

Key Words: Hearing impaired students, attitudes towards hearing impaired students

* Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Cebeci / ANKARA

İçinde yaşadığımız 2000'li yıllarda engelli bireylerin eğitim gereksinimlerinin en iyi hangi ortamda karşılanacağı konusu özel eğitim alanında en fazla tartışılan konulardan biridir. Eğitim ortamlarına tarihsel süreç içinde bakıldığında ayrı yatılı/gündüzlü okullardan kaynaştırma ortamında eğitime doğru bir geçişin olduğu görülmektedir. Özel gereksinimli çocukların ayrı yatılı/gündüzlü okullarda eğitim görmelerinin insan haklarına aykırı olduğu bu bireylerin toplum yaşamına uyum sağlamakta zorlandıkları ve pek çok özel gereksinimli öğrencinin eğitimlerinin normal düzenleme içinde daha iyi karşılanabileceği görüşlerinden hareketle ayrı okullarda eğitim daha az tercih edilen bir düzenleme biçimini alırken kaynaştırma eğitimi daha fazla tercih edilen bir eğitim düzenlemesi haline gelmiştir (Kırcaali-İftar 1998).

Genel olarak özel gereksinimli öğrencinin bir okul gününün herhangi bir diliminde normal eğitim programı içinde eğitim görmesi şeklinde tanımlanan (Lewis ve Doorlag 1999) kaynaştırma terimine ilişkin başka pek çok tanımlama bulunmakla birlikte bu kavramın sınırları, ABD de 1975 yılında kabul edilen yasa (PL 94-142) ile açıkça belirlenmiştir. Buna göre engelli bireylerin 'en az kısıtlayıcı çevre içinde kendi özelliklerine uygun eğitimden yararlanmasını öngören yasada (Gearheart Weisahn ve Gearheart 1996) uygun yerleştirme kararının verilmesinde olabildiğince "normallerle birarada bulunma ilkesinin dikkate alınması gerektiği de vurgulanmaktadır (Salend 1998). Kaynaştırma kavramına ilişkin daha kapsamlı bir tanımlama yapmak söz konusu olduğunda ise özel gereksinimli öğrencilerin normal gelişim gösteren akranlarıyla, yetenek ve yeterliliklerini, gereksinimlerini ve yapabileceklerini dikkate alarak hazırlanmış programlarla (Lewis ve Doorlag, 1999, OECD 1994) öğrencilerin özel gereksinimlerini karşılayacak destek hizmetlerle (Salend, 2001) sosyal ve eğitimsel açıdan birliktelikleri sağlanarak normal okulda normal düzenleme içinde eğitimleri şeklinde ifade etmek mümkündür (Nowell ve Innes 1997, Salend, 1998).

Kaynaştırma uygulamalarının yaygınlaşması bu düzenleme içinde bazı temel koşulların

sağlanmasını gerekli kılmaktadır (Roberts ve Lindsell, 1997). Tüm okul personelinin ve öğretmenin kaynaştırmaya yönelik olumlu tutumlar sergilemeleri (Scruggs ve Mastropieri 1996, Center ve Ward, 1987, Kargin 1990), kaynaştırma sınıfındaki diğer öğrencilerin özel gereksinimli öğrenciye yönelik olumlu tutumları (Roberts ve Lindsell, 1997, Roberts ve Smith, 1999, Miller ve Gibs, 1984), eğitim programlarının öğrencilerin gereksinimlerine göre bireyselleştirilmesi, etkili sınıf yönetimi tekniklerinin kullanılması, destekleyici özel eğitim hizmetlerinin sağlanması (Lewis ve Doorlag 1999, Salend, 1988, Gearheart ve ark 1996) bu koşullardan bazılarıdır. Ayrıca kaynaştırma eğitiminin özel gereksinimli öğrencilerin gereksinimlerini karşılayabilmesi için yukarıda belirtilen koşullardan önce, bu bireylerin eğitiminden birinci derecede sorumlu olan öğretmenler ile sınıftaki diğer öğrencilerin kaynaştırma öğrencisine ilişkin bilgi sahibi olmaları da gerekmektedir. Bu araştırmanın konusunu oluşturan işitme engelli öğrenciler işitme duyularının görevini tam olarak yerine getirememesi nedeniyle konuşma becerisini kazanmada işitme kaybının derecesine bağlı olarak çeşitli derecelerde güçlükler yaşayan bireyler olarak tanımlanabilir. İşitme engelli öğrencilerin kaynaştırma ortamında başarılı olmaları akademik başarı, dil edinim düzeyi gibi sahip oldukları özelliklerle birlikte, bu öğrencilere uygun fiziksel koşulların sağlanması programların öğrencilerin özelliklerine göre bireyselleştirilmesi olumlu akran ve öğretmen tutumlarının oluşturulması gibi faktörlerden de etkilenmektedir. Araştırmada bu faktörlerden biri olan ve kaynaştırma sınıflarında genel kabul havasının oluşturulması açısından önemli olarak kabul edilen işiten öğrencilerin işitme engelli öğrencilere yönelik tutumları incelenmektedir.

Kaynaştırma eğitiminin işitme engelli öğrencilere sağladığı yararlar işitenlerin dünyasına katılmaya hazırlık, akademik gelişimi hızlandırmak, sözel dil becerilerini geliştirmek ile birlikte, işitenlerle sosyal bütünleşmelerini sağlamak olarak sıralanmaktadır (Gearheart ve ark 1996). Gerçekten de işitme engelli öğrencilerin öğrenim gördükleri kaynaştırma sınıflarında olumlu akran tutumlarını oluşturmak için sosyal

butunleşmelerinin sağlanması önemli bir koşul olarak kabul edilmektedir (Ladd, Munson ve Miller, 1984) Sosyal bütünleşme için öğrencilerin fiziksel olarak aynı ortamda bulunmaları yeterli olmamakta aynı zamanda sosyal etkileşimin artırılmasına da gereksinim duyulmaktadır Sosyal etkileşim ise işitme engelli öğrencilere sosyal becerilerin öğretilmesiyle, işitme engeline ilişkin işiten öğrencilere ve öğretmenlerine bilgi verilmesiyle (Antia, 1985) yapılandırılmış olumlu akran etkileşim fırsatlarının sağlanmasıyla (Mertens, 1989) kolaylaştırılabilmektedir Ancak sosyal etkileşimin sağlanabilmesi için öncelikle işiten öğrencilerin işitme engelli öğrencilere yönelik tutumlarının incelenmesi gerekmektedir Kaynaştırma ortamındaki işiten öğrencilerin işitme engelli öğrencilere yönelik tutumlarını inceleyen çeşitli araştırmalar bulunmaktadır Bu araştırmalar kaynaştırma ortamında eğitim gören işitme engelli öğrencilere yönelik işitenlerin tutumlarını ve bu tutumları çeşitli değişkenler açısından incelemeyi amaçlayan çalışmalardır Bu çalışmalardan birinde ilköğretim ikinci kademe ve lise öğrencilerinin işitme engelli ve diğer engel grubundan akranlarıyla arkadaşlık kurmaya ilişkin düşünceleri incelenmiştir Araştırmada normal gelişim özelliği gösteren öğrencilerin, engelli akranlarıyla arkadaşlık kurmaya istekli oldukları, normal sınıfın bu arkadaşlığı geliştirmek için en uygun ortam olduğunu düşündükleri ve bu arkadaşlığın kurulmasında öncelikle kendilerini sorumlu gördükleri bulguları elde edilmiştir (Hendrickson Shokoohi-Yekta, Hamre-Nietupski, Gable 1996)

İşiten öğrencilerin işitme engelli öğrencilerin normal sınıflarda eğitim görmelerine yönelik tutumlarının incelendiği bir başka çalışmada, işiten öğrencilerin işitme engelli akranlarının gereksinimlerinin ayrı bir okulda daha iyi karşılanabileceğini düşünmelerine karşın aynı sınıfta birlikte eğitim görme durumunda da işitme engellilerin gerektirdiği ilginin sınıfın düzenini bozmayacağını ve işitme engelli öğrencilerin sınıfta kendilerini yalnız hissetmeyeceklerini ifade ettikleri belirtilmiştir (Cambra, 1997) Aynı çalışmada işiten öğrenciler sınıflarında işitme engelli öğrencilerin bulunmasının bir sorun yaratmayacağını, işitme engelli bir arkadaşına sahip olmanın olumlu bir deneyim ve onların problemlerini anlamada yardımcı olacağını kendilerinde herhangi bir kısıtlılık ve davranış problemi oluşturmayacağını düşündüklerini de

belirtmişlerdir Araştırmaya katılan öğrencilerin ifade ettikleri bu görüşlerle birlikte, işiten öğrencilerin işitme engellilerin daha iyi bir eğitim alabilecekleri ortama ilişkin net bir görüşe sahip olmadıkları araştırmadan elde edilen sonuçlar arasında yer almaktadır Öğretmenin işitme engelli öğrencilere karşı daha sabırlı olacağı işitme engelli bir sınıf arkadaşına sahip olmanın hoşlarına gideceği ve spor etkinliklerinde onlarla birlikte olmanın sıkıcı olmayacağı ifadeleri işiten öğrencilerin diğer ortak görüşleri arasında bulunmaktadır

Brown ve Foster (1991) tarafından yürütülen bir başka çalışmada ise Rochester Teknoloji Enstitüsü'nde çeşitli ortamlarda işitme engelli öğrencilerle birlikte bulunan işiten öğrencilerin işitme engelli öğrencilere ilişkin düşünceleri niteliksel bir çalışmayla incelenmiştir Araştırmada görüşme yapılan öğrenciler, işitme engelli öğrencilerin kaynaştırma sınıflarında öğrenim görme hakkına ve buradaki çalışmaları yapabilecek zihinsel yeterliliğe sahip olduklarını, ayrıca onların sınıftaki varlıklarının kendi eğitimlerini engellemediğini ifade etmişlerdir Çalışmada, işiten öğrencilerin işitme engelli öğrencilerin problemlerine ve yaşadıkları güçlüklerle karşı duyarlı oldukları görülmüştür Bununla birlikte araştırmacılar işitme engelli öğrencilerin akademik ortamda gördükleri kabulü sosyal alanda ya da diğer kampus etkinliklerinde görmediklerini, sosyal etkileşimde ortaya çıkan bu olumsuz durumun, işitme engelli öğrencilerin işiten öğrencilere yönelik olumsuz tutum ve davranışlarından kaynaklandığını işiten öğrencilerin ifade ettiklerini belirtmişlerdir

Furnham ve Lane (1984) ise yaşları 19-60 arasında değişen işitme engelli ve işiten bireylerin, işitme engeline yönelik tutumlarını karşılaştırmışlardır Çalışmada hem işitenlerin işitme engellilere yönelik tutumları ele alınmış, hem de işitme engelli bireylerin kendilerine ilişkin değerlendirmeleri incelenmiştir Araştırmanın sonucunda işitenler, işitme engellilerle arkadaş olmanın işitenlere göre daha zor olduğunu, işitme engellilerin genellikle kendilerini zavallı hissettiklerini depresyona diğer insanlardan daha eğilimli ve endişeli olduklarını, normal bir yaşam sürdüremeyeceklerini düşündüklerini belirtmişlerdir Bununla birlikte yine aynı çalışmada, işitenlerin işitme engelli çocukların ayrı bir okulda

okumamaları gerektiğine işitme engellilerden daha fazla inandıkları da elde edilen bulgular arasındadır. Sozu edilen çalışmada, erkekler kadınlardan farklı olarak total işitme kayıplı kişilerle birlikte yaşamının, ağır işitenlerle birlikte yaşamaya göre daha zor olduğunu da belirtmişlerdir. Ayrıca genç erkekler, işitme engellilerin işitenlerden ayrı yaşamaları ve çalışmasının iyi olacağına daha fazla inanırken yaşı daha ileri olanlar işitme engellilerin ayrı okullarda okumaması gerektiğine daha fazla inanmaktadırlar.

Bir başka çalışmada Ladd, Munson ve Miller (1984), iş eğitimi kaynaştırma sınıflarındaki 11-18 yaş grubundaki işitme engelli ve işiten öğrencilerin sosyal etkileşim ve akran tutumlarını boylamsal olarak incelemişlerdir. Çalışmada, işitme engelli öğrencilerin işiten akranlarıyla etkileşimlerinin zamanla daha sık ve karşılıklı duruma geldiği, işiten sınıf arkadaşlarının işitme engelli öğrencilerin bireysel farklılıklarının farkında oldukları ve onları anormal olarak algılamadıkları sonuçlarına varılmıştır. İşiten öğrencilerin işitme engelli öğrencilere yönelik tutumlarının sosyal etkileşimi ve arkadaşlık kurmayı destekler nitelikte olduğu da belirtilmiştir. Tüm bunlara karşın sozu edilen iki öğrenci grubu arasındaki etkileşimin yalnızca sınıfta ortamında sürdürüldüğünün belirlendiği, bu durumun nedeninin ise işitme engelli öğrencilerin kaynaştırma ortamının dışındaki zamanlarda yatılı özel okula devam etmeleri ve aileleri ile birlikte yaşamamaları olabileceği de ifade edilmiştir.

İşiten öğrencilerin işitme engelli öğrencilere yönelik tutumlarını inceleyen bu çalışmaların bazılarının ortak sonuçlarına bakıldığında işiten öğrenciler işitme engelli arkadaşlarının ayrı okullarda okumalarının onlar için daha yararlı olacağını düşünmekle birlikte kendi sınıflarında olma durumunda da fazla sorun yaşamayacaklarını belirtmişlerdir. Bu sonuçlar yaşantı eksikliğinin önemini ortaya koyması açısından dikkat çekicidir. Türkiye de kaynaştırılmış düzenlemede eğitim gören işitme engelli öğrencilere yönelik sürdürülen çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu çalışmaların bir kısmı farklı eğitim ortamlarına yerleştirilmiş işitme engelli çocukların iletişim becerilerinin değerlendirilmesi (Eripek 1990), kaynaştırma ortamında kullanılan iletişim becerileri (Pektaş 1994, Tutekçioğlu, 1992) okuma becerilerinde işitme engellilerin buldukları düzeyler (Girgin 1997), sosyal beceriler problem davranışlar

(Poyraz Tuy 1999) ve kaynaştırma ortamındaki öğretmen tutumları (Kayaoğlu, 1999) olarak görülmektedir. Ayrıca Akçamete ve Ceber (1999) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada meslek liselerinde kaynaştırılmış düzenlemedeki işitme engelli ve işiten öğrencilerin sosyometrik statülerinin karşılaştırmalı olarak incelendiği ve gruplar arasında anlamlı bir farklılığın görülmediği belirlenmiştir. İşiten öğrencilerin işitme engelli akranlarını arkadaş olarak hem tercih etmedikleri hem de reddetmedikleri, yapılan etkinliklerde iki grubun da kendi grubundan olan arkadaşlarını tercih ettikleri araştırmadan elde edilen bulgular arasındadır. İşitme engelli öğrencilerin kaynaştırılmasına ilişkin ülkemizde yapılan bu araştırmalar konuyu farklı açılardan inceleyen araştırmalardır. Yukarıda özetlenmeye çalışılan bu çalışmalar önemli bilgiler sunmakla birlikte, işitme engelli öğrencinin sınıfa katılımında önemli bir konu olan işiten tutumlarını ele alan bu çalışma bulunmamaktadır.

Bu araştırmada meslek liselerinin 9, 10, ve 11 sınıflarında kaynaştırılmış düzenlemede eğitim gören işitme engelli öğrencilere yönelik işiten öğrencilerin tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmadan elde edilecek bulguların işitme engelli öğrencilerin yoğun olarak kaynaştırılmış olduğu meslek liselerindeki işiten öğrencilerin tutumlarına ilişkin varolan durumu ortaya koyacağı beklenmektedir. Bu bulguların, olumlu akran tutumlarının oluşturulmasına yönelik olarak ileride yapılması planlanan uygulamalı çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

YONTEM

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Ankara İli merkez ilçelerinde bulunan işitme engelli öğrencilerin kaynaştırıldığı meslek liselerinde öğrenim gören işiten öğrenciler oluşturmuştur. Örneklem seçiminde Ankara İli Millî Eğitim Müdürlüğü tarafından hazırlanan Okullar Rehberi (2001) ile Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün ilgili birimince hazırlanan kaynaştırma kapsamındaki okullar listesinden yararlanılmıştır. Adı geçen kaynakların incelenmesinin ardından işitme engelli öğrencilerin kaynaştırıldığı meslek liselerinin bir listesi oluşturulmuş ve kume örnekleme yoluyla

dort meslek lisesi tesadufi olarak araştırma kapsamına alınmıştır. Veri toplama araçları belirlenen okullarda işitme engelli öğrencisi bulunan sınıflardaki tüm işitme öğrencilere uygulanmıştır. Buna göre araştırmaya 9, 10 ve 11 sınıflarda öğrenim gören 126 kız, 63 erkek olmak üzere toplam 189 işitme öğrenci araştırmanın örneklemi oluşturmuştur.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada, veri toplamak amacıyla "Kişisel Bilgi Formu" ile İşitme Öğrencilerin İşitme Engelli Öğrencilerin Kaynaştırılmalarına Yönelik Tutumlarını Belirleme Aracı' kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmada, çalışmaya katılan işitme öğrencilerin, işitme engelli akranlarına yönelik tutumlarını etkileme olasılığı olduğu düşünülen değişkenlere ilişkin kişisel bilgileri elde etmek amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilen bilgi formu kullanılmıştır. Formda, işitme öğrencilerin cinsiyet, sınıf düzeyi, işitme engelli arkadaşlarıyla birlikte öğrenim gördükleri süre, işitme engeline ilişkin bilgi alma durumları, işitme engelli arkadaşlarıyla hangi yolla iletişim kurdukları ve ailelerinde/yakın çevrelerinde işitme engelli birey bulunup bulunmadığına ilişkin sorular yer almıştır.

İşitme Öğrencilerin İşitme Engelli Öğrencilerin Kaynaştırılmalarına Yönelik Tutumlarını Belirleme Aracı:

Araçın Genel Özellikleri

Araştırmaya katılan işitme öğrencilerin sınıflarında bulunan işitme engelli öğrencilere yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla Cambra (2002) tarafından uyarlanan araç kullanılmıştır. Cambra (2002), Larivee ve Cook (1979) tarafından öğretmenlerin özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırılmalarına yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla geliştirilen ve 30 maddeden oluşan ölçüğü işitme engelli öğrencilere uyarlayarak kullanmıştır. Cambra (2002) uyarlama çalışmasında doğrudan öğretmen tutumlarına ilişkin maddeleri kapsam dışı tutmuş ve yapmış olduğu çalışmanın sonucunda aracı işitme öğrencilerin işitme engelli öğrencilerin kaynaştırılmalarına yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla kullanmıştır. Cambra (2002) tarafından yapılan çalışmada araca ilişkin faktör analizi çalışması yapılmadığı görülmüştür. Likert tipi 5'li dereceli olarak düzenlenen araçta 19 ifade yer

almaktadır. Araçta yer alan ifadelere verilen tepkiler 'Tamamen Katılıyorum' dan 'Kesinlikle Katılmıyorum'a doğru uzanmaktadır. Araçın puanlanmasında 'Tamamen Katılıyorum' seçeneği 5 puan alırken 'Kesinlikle Katılmıyorum' seçeneği ise 1 puan almaktadır. Alınan yüksek puanlar olumlu tutumu gösterirken, düşük puanlar ise olumsuz tutuma işaret etmektedir.

Araçla İlişkin Yapılan Uyarlama Çalışmaları

Araç önce üç alan uzmanı tarafından Türkçe ye ardından da yine alan uzmanı olan uç ayrı kişi tarafından İngilizce'ye çevrilmiştir. Çeviri çalışması sonunda araç Türk dil yapısına uygunluğu açısından gözden geçirilmiş ve uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Araç, belirlenen okullarda, sınıflarında işitme engelli öğrenci bulunan 189 işitme öğrenciye grup halinde uygulanmıştır. Uygulama sırasında öğrencilerden önce soruları okumaları istenmiş ve anlamadıkları ifadelere ilişkin sordukları sorular uygulama öncesinde yanıtlanmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları

Ölçeğin yapı geçerliğini incelemenin bir yolu olarak, temel boyutlarını ve faktör yapısını belirlemek üzere elde edilen faktörlere Temel Bileşenler Analizi uygulanmış, özdeğerleri 1'in üzerinde olan ve varyansın % 58'ini açıklayan 6 faktör elde edilmiştir. Analiz ile gözlenen faktörleri ayrıştırarak, birbirinden olabildiğince bağımsız faktörlere ulaşabilmek amacıyla faktör analizi uygulamasına bir dik dondurma (rotasyon) yöntemi olan varimax kullanılarak devam edilmiştir. Yapılan varimax rotasyonu sonucunda faktör yük değerleri 30'un altında olan üç madde elenerek (madde 2, madde 10 ve madde 12) analize devam edilmiştir. Onaltı madde ile devam edilen analiz sonucunda faktör analizi sırasıyla dört ve üç faktöre göre tekrarlanmıştır. Dört faktöre göre yapılan analizde maddelerin kendi içinde anlamlı bir bütün oluşturmadığı gözlenirken üç faktörlü analizde maddelerin anlamlı bir biçimde dağıldığı görülmüş ve ölçüğün üç boyutlu olmasına karar verilmiştir.

Analiz sonucunda işitme engelli öğrencinin sınıfa uyumuna ve davranış özelliklerine ilişkin tutumları olarak kavramsallaştırılan birinci faktör varyansın % 27'sini 'işitme engelli öğrenciyle birlikte eğitim görmeye ilişkin tutumları' olarak kavramsallaştırılan ikinci faktör

%11'ini, 'işitenslerin eğitim düzeylemelctine ilişkin görüşleri" olarak kavramsallaştırılan üçüncü faktör ise % 8'ini açıklamaktadır. Bu üç faktörün birlikte toplam varyansın % 46'sını açıkladıkları belirlenmiştir. Tablo 1 de Varimax rotasyonu öncesi araçta yer alan maddelerin faktör yük değerleri, rotasyon sonucunda maddelerin faktörlere göre dağılımı ile ortak faktör varyansları (komunalite) verilmektedir.

Aracın güvenilirliğini belirlemek için yapılan iç tutarlılık çalışmasında madde toplam korelasyonları hesaplanmış ve yapılan hesaplama sonucunda en düşük madde toplam korelasyonu .24, en yüksek korelasyon katsayısı ise .62 olarak belirlenmiştir. Tüm maddelerin madde toplam korelasyonlarının tümü .000 düzeyinde anlamlıdır. Ayrıca aracın iç tutarlılığını belirlemek amacıyla her üç faktöre ve tüm araca ait Cronbach Alpha katsayısı hesaplanmıştır. Tüm ölçeğin Cronbach Alpha Katsayısı .82 olarak hesaplanırken, faktörlere ilişkin Alpha katsayıları birinci faktörden itibaren .74, .75 ve .39 olarak belirlenmiştir. Ölçeğin birinci

ve ikinci faktörlerine ilişkin Alpha katsayıları yüksek olmakla birlikte üçüncü faktörün Alpha değerinin düşük olması bu faktörde yer alan madde sayısı ile ilişkili görülmektedir. Faktör analizi sonucunda üçüncü faktörde yalnızca iki maddenin bulunması hesaplanan Alpha katsayısının düşük olmasına neden olmuştur. Bu nedenle ölçeğin bu sınırlılığında yola çıkılarak veriler boyutlara göre analiz edilmeyip, tüm ölçekten alınan puanlara göre analiz edilmiştir.

Faktör analizinin yanısıra aracın geçerliği, %27'lik alt ve üst gruplar arasındaki farkın anlamlılığı t testi ile test edilerek incelenmiştir. Her maddede iki grup arasındaki farklılıklar .000 düzeyinde anlamlıdır.

Tüm analizler sonucunda elde edilen veriler aracın geçerli ve güvenilir olduğunu göstermektedir. Aracın faktör yapısı, madde toplam korelasyonları ve t testi ile ilgili sonuçlar Tablo 1'de verilmiştir.

	Dondurma Öncesi Faktör Yükleri	F1	F2	F3	Ortak Faktör Varyansı (komunalite)	Madde Toplam Korelasyonu	Üst %27 Alt %27 İçin t*
1 İşitme engelli öğrencilerin gereksinimleri işitme engelliler için açılmış özel bir okulda daha iyi karşılanabilir	.31			.65	.45	.24	4.53
2 İşitme engelli bir öğrenci işiten sınıf arkadaşlarının olduğu sınıflara devam ederek daha iyi bir eğitim alabilir	.24		.54		.44	.27	3.64
3 İşitme engelli öğrencilerin gerektirdiği ilgi sınıfın uyumunu bozabilir	.60	.67			.46	.47	6.98
4 İşitme engelli bir öğrencinin sınıf arkadaşım olması onun problemini anlamama yardımcı edebilir	.39		.63		.40	.39	5.68
4 İşitme engelli öğrenciler işitme engelliler için açılmış özel bir okulda bizim sınıflarımızda olduğundan daha çok şey öğrenebilirler	.40			.70	.54	.24	6.23
5 İşitme engelli bir sınıf arkadaşına sahip olmak çok olumlu bir vasahtır olabilir	.60		.50		.38	.42	7.37
6 İşitme engelli öğrenci eğer okulumuzda eğitim görürse küçük problemleri yaşayabilir	.64	.63			.57	.62	8.40
7 İşitme engelli öğrenci sınıfımızda kendini yalnız hissedebilir	.53	.60			.37	.43	6.37
8 Sınıfımda işitme engelli bir öğrencinin olmaması isterim	.67		.61		.51	.55	9.49
9 İşitme engelli öğrenci normal okulda eğitim görürse davranış problemleri daha fazla olabilir	.52	.64			.58	.55	7.07

10	Butun işitme engelli çocuklar normal bir okulda eğitim görme şansına sahip olmalıdır	41		59		54	37	5 58
11	İşitme engelli öğrenci en iyi arkadaşlarından biri olabilir	60		68		52	57	8 22
12	İşitme engelli çocuk sınıfta sorun olabilir	68	72			57	55	11 04
13	İşitme engelli bir çocukla konuşmak benim için zordur	45	36			22	32	6 44
14	İşitme engelli bir öğrenci arkadaş grubumla güzel zaman geçirebilir	62		62		48	54	9 84
15	Spor etkinliklerinde işitme engelli bir öğrenciyle yer almak sıkıcı olabilir	52	43			29	36	8 13
Alpha= 82 Açıklanan Varyans Faktor I %27 Faktor II %11 Faktor III %8 Toplam Varyans %46 Ordeğeri Faktor I 4 37 Faktor II 1 74 Faktor III 1 19 *p < 000								

Tablo 1: İşitici Öğrencilerin İşitme Engelli Öğrencilerin Kaynaştırılmalarına Yonelik Tutumlarını Beluleme Aracı nın Faktör Yapısı Madde Toplam Korelasyonları ve Altı ve Üst Gruplar için t Testi Sonuçları

Verilerin Çözümlemesi

Araştırmada işitici öğrencilerin işitme engelli akranlarının kaynaştırılmalarına yönelik tutumlarının öğrencilerin cinsiyet, sınıf düzeyi, işitme engelli arkadaşlarıyla birlikte öğrenim gördükleri süre, işitme engeline ilişkin bilgi alma durumları, işitme engelli arkadaşlarıyla hangi yolla iletişim kurdukları ve ailelerinde/yakın çevrelerinde işitme engelli bir bireyin bulunma durumuna göre anlamlı düzeyde bir farklılık gösterip göstermediği ilişkisiz örneklem için tek faktörlü varyans

analizi (one-way ANOVA) kullanılarak hesaplanmıştır. Ayrıca ortaya çıkan farklılıkların kaynağını belirlemek için de Scheffe Testi kullanılmıştır. Verilerin analizinde 05 anlamlılık düzeyi benimsenmiştir.

BULGULAR

İşitici öğrencilerin, işitme engelli öğrencilerin kaynaştırılmasına yönelik tutumlarına ilişkin betimsel istatistikler ile varyans analizi sonucunda elde edilen F ve p değerleri Tablo 2'de gösterilmektedir.

		n	X	s	F	p	Anlamlı Fark
Cinsiyet	Kız	126	46 43	10 49	3 58	06	
	Erkek	63	49 14	6 03			
	Toplam	189	47 33	9 32			
Sınıf Düzeyi	9 Sınıf	56	52 89	6 27	69 09	000	9-10 9-11 9-11
	10. Sınıf	41	48 24	6 71			
	11.Sınıf	62	39 03	8 32			
	Toplam	189	47 33	9 32			
Birlikte Öğr. Gör. Süre	1 yıl kad.	104	48 28	10 64	3 45	03	1 yıl-3yıl
	2 yıl	43	48 25	6 05			
	3 yıl ve üzeri	42	44 04	7 88			
	Toplam	189	47 33	9 32			

İş. Eng. İliş. Bil. Al. Dur.	Alan	22	54.59	7.54	16.28	.000	
	Almayan	167	46.38	9.13			
	Toplam	189	47.33	9.32			
İletişim Biçimi	Sozel	24	49.95	7.54	5.68	.004	Soz İŝa İŝa -Birlik
	İşaret	51	44.76	7.53			
	Birlikte	114	48.38	9.98			
	Toplam	189	47.33	9.32			
Ailede İ.E. Olma Durumu	Evet	14	45.78	7.67	42	52	
	Hayır	175	47.46	9.45			
	Toplam	189	47.33	9.32			

Tablo 2: *İşiten Öğrencilerin İşitme Engelli Öğrencilerin Kaynaştırılmasına Yönelik Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler ile Varyans Analizi Sonuçları*

Tablo 2'de görüldüğü gibi tek faktörlü ANOVA sonuçları, öğrencilerin tutum ölçeği puanlarında *cinsiyete* göre anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir [$F(1-187)=3,587, p> .05$]

Öğrencilerin tutum ölçeği puanlarının *sınıf düzeyine* göre anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığına baktığımızda ise aralarında gözlenen farkın anlamlı olduğu belirlenmiştir [$F(2-186) = 69,092, p< .05$] Başka bir deyişle, öğrencilerin tutum ölçeği puanları sınıf düzeyine bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir. Farkın kaynağını bulmak amacıyla yapılan Scheffe Testi sonuçları, 9 sınıf öğrencilerinin ($\bar{X}=52,89$), sınıflarında bulunan işitme engelli arkadaşlarına yönelik tutumlarının, 10 sınıf ($\bar{X}=48,24$) ve 11 sınıfta ($\bar{X}=39,03$) eğitim gören öğrencilerin tutumlarından, 10 sınıf öğrencilerinin tutumlarının ise 11 sınıf öğrencilerinin tutumlarından daha olumlu olduğunu göstermektedir.

Analiz sonuçlarına işitme engelli öğrenci ile *birlikte öğrenim görme süresi* açısından bakıldığında, tutum ölçeği puanlarının birlikte olma süresine göre anlamlı bir fark oluşturduğunu görmek mümkündür [$F(2-186)=3,452, p< .05$] Bu durumda, öğrencilerin tutum ölçeği puanları işitme engelli arkadaşları ile birlikte olma süresine bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir. Farkın kaynağını bulmak amacıyla yapılan Scheffe Testi sonuçları, işitme engelli arkadaşlarıyla birlikte olma süreleri 1 yıla kadar olan öğrencilerin ($\bar{X}=48,28$)

tutumlarının, 3 yıl ve üzeri olan arkadaşlarının ($\bar{X}=44,04$) tutumlarından daha olumlu olduğunu göstermektedir.

İşiten öğrencilerin işitme engeline ilişkin bilgi alıp almama durumlarının değerlendirildiği analiz sonuçları, öğrencilerin tutum ölçeği puanları arasında işitme engeline ilişkin bilgi alma durumlarına göre anlamlı bir fark oluşturduğunu göstermektedir [$F(1-187)=16,288, p< .05$] Yani, öğrencilerin tutum ölçeği puanları işitme engeline ilişkin bilgi alma durumuna bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir. Farkın hangi grubun lehine olduğunu belirlemek amacıyla, grupların tutum puanlarının aritmetik ortalamalarına bakıldığında, işitme engeline ilişkin bilgi alan öğrencilerin ($\bar{X}=54,59$) işitme engelli arkadaşlarına yönelik tutumlarının, bilgi almayan öğrencilerden ($\bar{X}=46,38$) daha olumlu olduğu görülmüştür.

Yine Tablo 2'ye bakıldığında analiz sonuçları, öğrencilerin tutum ölçeği puanlarının işitme engelli sınıf arkadaşları ile *iletişim kurma biçimleri* me bağlı olarak anlamlı bir şekilde farklılaştığını göstermektedir [$F(2-186)=5,683, p< .05$] Farkın kaynağını bulmak amacıyla yapılan Scheffe Testi sonuçlarına göre ise, işitme engelli arkadaşlarıyla konuşma yoluyla iletişim kuran öğrencilerin ($\bar{X}=49,95$) işitme engelli arkadaşlarına yönelik tutumlarının, işaretle iletişim kuran öğrencilerin ($\bar{X}=43,76$) tutumlarından, her iki yolla iletişim

kuranların ($X=48,38$) ise işaretle iletişim kuranların tutumlarından daha olumludur

Öğrencilerin tutum ölçeği puanlarının *aile ve yakın çevrede işitme engelli birey bulunma durumuna* göre farklılık gösterip göstermediğine baktığımızda ise aralarında gözlenen farkın anlamlı olmadığı görülmüştür [$F(1-187)=,418$, $p> 05$] Yani öğrencilerin tutum ölçeği puanları *aile ve çevrelerinde işitme engelli bireyin bulunma durumuna* bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmemektedir

Analiz sonuçlarına genel olarak baktığımızda işiten öğrencilerin işitme engelli arkadaşlarına yönelik tutumları buldukları sınıf düzeyine, birlikte öğrenim görme süresine, işitme engeline ilişkin bilgi alma durumuna ve işitme engelli öğrenci ile iletişimde kullandıkları yöntemlere göre anlamlı bir şekilde farklılaşırken, işiten öğrencinin cinsiyetine ve işiten öğrencinin ailesinde ya da yakın çevresinde işitme engelli birey bulunma durumuna göre farklılaşmamaktadır

TARTIŞMA

Bu araştırmada meslek liselerinin 9 , 10 ve 11 sınıflarında kaynaştırılmış düzenlemeye eğitim gören işitme engelli öğrencilere yönelik işiten sınıf arkadaşlarının tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır

Araştırmanın ilk bulgusu işiten kız ve erkek öğrencilerin işitme engelli öğrencilere yönelik tutumları arasında fark olmadığıdır Cinsiyet değişkeni açısından ilgili alanyazın bulguları incelendiğinde çelişkili sonuçların bulunduğu dikkati çekmektedir İşiten kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre işitme engelli akranlarının kaynaştırılmasına yönelik daha olumlu tutumlara sahip olduklarını bulan Cambra (2002) ayrıca işiten öğrencilerin işitme engelli akranlarıyla aynı sınıfta bulunmanın eğlenceli ve olumlu bir deneyim olarak değerlendirdiklerini de belirtmiştir İşiten öğrencilerin işitme engelli akranlarının kaynaştırma ortamında daha iyi öğrenebileceklerini düşündükleri de aynı araştırmadan elde edilen bulgular arasında yer almaktadır Kızlar lehine olumlu tutumlara işaret eden bir başka çalışmada Furnham ve Lane (1984) yaşları 19 ile 60 arasında

olan erkeklerin tutumlarının kadınlardan daha olumsuz olduğunu bulmuştur Alanyazında işiten öğrencilerin cinsiyetlerinin tutumlar üzerinde hiçbir farklılaşmaya yol açmadığını gösteren araştırma bulguları da yer almaktadır (Fenton, 1975, Thams, 1975, Harasymiw ve Horne 1976, Donaldson ve Martinson 1977, Foley, 1978 Lake 1978, Pietroski 1980 Chubon, 1982) Bu durum, cinsiyet değişkeninin tutumları açıklamada tek başına yeterli olmadığını diğer değişkenlerle birlikte incelenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır

Araştırmanın ikinci bulgusu işiten öğrencilerin işitme engelli arkadaşlarına yönelik tutumlarının sınıf düzeyine göre farklılaşmakta olduğunu göstermektedir Buna göre daha küçük sınıflarda öğrenim gören işiten öğrencilerin (9 sınıf 10 ve 11 sınıfa göre, 10 sınıf 11 sınıfa göre daha olumlu) işitme engelli akranlarına yönelik tutumları daha olumludur Bu durum iki nedene bağlı olabilir Bunlardan ilki, işiten öğrencilerin sınıf düzeyi yükseldikçe iletişim gereksinimlerinin artması ve buna bağlı olarak öğrencilerin 11 sınıfa doğru sahip oldukları iletişim becerilerinin daha büyük sınıfların gereklerini karşılayamıyor olmasıdır Bir diğer açıklama ise bir sonraki bulgu ile birlikte düşünüldüğünde ortaya çıkmaktadır İşitme engelli öğrencilerle birlikte öğrenim görme süresi işiten tutumlarında anlamlı farklılık oluşturmaktadır ve bir yıla kadar işitme engellilerle birlikte öğrenim görenlerin tutumları 3 yıl ve daha fazla öğrenim görenlerden daha olumludur Araştırmadan elde edilen bu iki bulgu birlikte değerlendirildiğinde 9 sınıf öğrencileri 10 ve 11 sınıf öğrencilerinden daha az süre ile işitme engellilerle birlikte olan öğrencilerdir Sınıf düzeyi arttıkça birlikte öğrenim görme süresi de artmakta ve dolayısıyla da daha fazla olumsuz tutum ortaya çıkmaktadır Bu durum pek çok kaynaştırma ortamında olduğu gibi işitme engelli öğrencilerin yoğun olarak kaynaştırıldığı meslek liselerinde, işitme engelli öğrencilere yönelik olarak herhangi bir destek hizmetin sunulmaması ve bir üst sınıfa geçildikçe varolan sorunların giderek artması ile açıklanabilir Ayrıca meslek liselerinde kaynaştırma kapsamında eğitim gören işitme engelli öğrencilerin pek çoğu ilköğretimlerini işitme engelli çocuklar

ıçın açılmış yatılı/gündüzlü okullarda tamamlanmışlardır. Bu çocukların kaynaştırılmış düzenlemede başarılı olabilmeleri onları akademik, duygusal ve sosyal yonden desteleyen ortamların oluşturulmasını gerektirmektedir. Türkiye de mevcut düzenlemelere bakıldığında bu tür destekleyici hizmetlerin olmadığı bilinmektedir. Bu durum işitme engelli öğrencilerle birlikte öğrenim görme suresi arttıkça ya da sınıf düzeyi yükseldikçe engelli olmayanlarda olumsuz tutumların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Konuyla ilgili alanyazına baktığımızda Ladd, Munson ve Miller (1984) kaynaştırma sınıflarındaki 11-18 yaş grubundaki işitme engelli ve işiten öğrencilerin birbirleriyle olan etkileşim ve tutumlarını incelemişler ve her iki öğrenci grubu arasındaki etkileşimin yalnızca sınıf ortamında sürdürüldüğünü belirtmişlerdir. Araştırmacılar bu durumu, işitme engelli öğrencilerin kaynaştırma ortamına yerleştirilmeden önce yatılı özel okula devam etmelerine bağlamışlardır. Ayrıca adı geçen araştırmada işitme engelli öğrencilerin işiten akranlarıyla etkileşimlerinin zamanla daha sık ve karşılıklı duruma geldiği de belirtilmektedir. Diğer ülkelerde ülkemize göre, kaynaştırma programlarında daha fazla destek hizmetin bulunması, her iki öğrenci grubu arasındaki etkileşimin zamanla artmasına yol açmaktadır.

Araştırmanın bir diğer bulgusu işitme engeline ilişkin bilgi alan öğrencilerin tutumlarının, bilgi almayan öğrencilere göre daha olumlu olduğudur. Bu bulgu bilgi düzeyinin tutumlar üzerinde anlamlı farklılık oluşturduğunu gösteren pek çok araştırma bulusuyla tutarlıdır. (Lockette, 1982; Minke, Bear, Deemer, Griffin, 1996; Peltier, 1993). Bu durumda, kaynaştırılmış düzenlemede olumlu tutumları oluşturmak için başta işiten öğrenciler ve öğretmenler olmak üzere tüm okul personelinin işitme engeli ve işitme engelli bireylerin özellikleri konusunda bilgilendirilmeleri gerektiğini söyleyebiliriz.

İşitme engelli öğrencilerin kullandıkları iletişim biçimi de tutumlarda anlamlı farklılığa yol açmakta ve arkadaşlarıyla konuşma yoluyla iletişim kuran öğrencilerin tutumları işaretle iletişim kuran öğrencilerin tutumlarından her iki yönde iletişim

kuranların tutumları ise işaretle iletişim kuranların tutumlarından daha olumludur. Bu bulguyla ilgili alanyazında benzeri bir çalışmaya rastlanamamış olmakla birlikte, konuşarak diğer bir deyişle sozel iletişim yöntemi aracılığıyla çevresindekilerle iletişim işitme engelli bireylerin, toplumun tamamı tarafından kullanılan iletişim biçiminin sozel dil olması nedeniyle daha olumlu tutumla karşılaşmakta oldukları düşünülebilir. İşitenlerin konuşma yoluyla iletişim konusunda olumlu tutum içinde olmalarının bir diğer nedeni ülkemizde ortak bir işaret dilinin bulunmaması, bunun sonucu olarak işitene işaret dilinin öğretilmemesi ve iletişim için yalnızca sozel dilin kullanılması olarak düşünülebilir.

Araştırmadan elde edilen son bulgu, aile ve yakın çevrede işitme engelli birey bulunma durumunun, işitme engelli öğrenciye yönelik tutumlarda anlamlı bir farklılık oluşturmadığı şeklindedir. İlgili alanyazında, bireyin yakın çevresinde engelli birinin bulunmasının tutumları olumlu yönde etkilediğine (Crawford, 1983; Proctor, 1967) ilişkin bulgular yer almakta ve bu bulgular araştırmanın bu bulgusuyla çelişmektedir. Bu durumun araştırma grubunu oluşturan 189 işiten öğrenciden yalnızca 14'unun ailesinde ya da yakın çevresinde işitme engelli birey bulunmasının, bir başka anlatımla sayının yetersiz olmasının ve yakınlık derecesinin bilgi formunda sorulmamış olmasından dolayı yakınlığın, örneklem grubu tarafından farklı anlaşılması olmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Ozetle araştırmanın örneklem grubunu oluşturan işiten öğrencilerin işitme engelli öğrencilere yönelik tutumları işitenlerin cinsiyetlerine ailede ya da yakın çevresinde işitme engelli birey bulunma durumuna göre farklılaşmazken sınıf düzeyi, birlikte öğrenim görme suresi kullanılan iletişim biçimi ve işitme engeline ilişkin bilgi alma değişkenlerine göre farklılaşmaktadır. Bu bulgular işitme engelli öğrencilerin kaynaştırılmış ortamda başarılı olması ve bu bireylere yönelik olumlu tutumların oluşturulması için tüm okul personelinin işitme engeline ilişkin bilgilendirilmesinin işitme engellilerin sozel iletişim kurma konusunda daha

fazla desteklenmesinin ve sozel iletişim için gereken koŖulların sağlanamadığı durumlarda da işitenler ve işitme engelliler arasında her iki grubun da etkin olarak kullanacağı ortak bir iletişim sisteminin oluşturulmasının zorunlu olduğunu göstermektedir. Ayrıca ilköğrenimlerini ayrı yatılı/

gündüzlü okullarda tamamlayan işitme engelli öğrencilerin kaynaştırılmış düzenlemede sosyal yonden akranlarıyla bütünleşmelerinin sağlanması için sosyal becerileri geliştirici ve sosyal kabulü artırıcı programların hazırlanmasına ve uygulanmasına da gereksinim olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akçamete, G., & Ceber, H. (1999). Kaynaştırma sınıflarındaki işitme engelli ve işiten öğrencilerin sosyometrik statülerinin karşılaştırılması olarak incelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(3), 64-74.
- Antia, S. (1985). Social integration of hearing-impaired children: Fact or fiction? *Volta Review*, 87(6), 279-289.
- Brown, P. M., & Foster, S. B. (1991). Integration hearing and deaf students on a college campus: Successes and barriers as perceived by hearing students. *American Annals of the Deaf*, 136(1), 21-27.
- Cambra, C. (1997). The attitude of hearing students towards the integration of deaf students in the classroom. *Deafness and Education (JBATOD)*, 21(2), 21-25.
- Cambra, C. (2002). Acceptance of deaf students in regular classrooms. *American Annals of Deaf*, 147(1), 38-45.
- Center, Y., & Ward, J. (1987). Teachers' attitudes towards the integration of disabled children in regular schools. *The Exceptional Child*, 31(1), 41-46.
- Chubon, R. (1982). An analysis of research dealing with the attitudes of professional toward disability. *Journal of Rehabilitation*, January, February, March, 25-29.
- Crawford, M. J. (1983). Attitudes of preservice and inservice teachers toward disabled children. *Dissertation Abstracts International*, 44 (4).
- Donaldson, J., & Martinson, M. C. (1977). Modifying attitudes toward physically disabled persons. *Exceptional Children*, 43, 337-341.
- Eripek, S. (1990). İşitme engelli çocukların sözel iletişim becerilerinin değerlendirilmesi. *Kurgu Dergisi*, 471-477.
- Fenton, T. R. (1975). The effects of inservice training on elementary classroom teachers' attitudes toward and knowledge about handicapped children. *Dissertation Abstracts International*, 35(9), 5966A. (UMI No. 75-5409)
- Foley, J. (1978). Teacher attitudes toward the handicapped and placement preferences for exceptional students. *Dissertation Abstract International*, 39(2), 773-A. (UMI No. 7813654)
- Furnham, A., & Lane, S. (1984). Actual and perceived attitudes towards deafness. *Psychological Medicine*, 14, 417-423.
- Gearheart, B. R., Weishahn, M. W., & Gearheart, C. J. (1996). *The exceptional students in the regular classroom*. New Jersey: Prentice- Hall, Inc..
- Girgin, C. (1996). *Türkçe konuşan doğal sözel işitsel yöntemle eğitim gören işitme engelli kız çocukların konuşma anlaşılabilirliği ile süre ve perde özellikleri ilişkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Harasymiw, S. J., & Horne, M. D. (1976). Teacher attitudes toward handicapped children and regular class integration. *Journal of Special Education*, 10, 393-400.
- Hendrickson, J. M., Shokoobi-Yekta, M., Hamre-Nietupski, S., & Gable, R. A. (1996). Middle and high school students' perceptions on being friends with peers with severe disabilities. *Exceptional Children*, 63(1), 19-28.
- Kayaoğlu, H. (1999). *Bilgilendirme programının normal sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma ortamındaki işitme engelli çocuklara yönelik tutumlarına etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kennedy, P., & Bruininks, R. H. (1974). Social status of hearing impaired children in regular classrooms. *Exceptional Children*, 40, 336-342.
- Kargin, T. (1999). *Farklı eğitim geçmişlerine sahip öğretmenlerin işitme engeline ilişkin bilgi düzeyleri ile işitme engelli çocuklar ve anne-babalarına yönelik tutumları*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kırcaali-İftar, G. (1998). *Özel eğitim*. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, No: 1018. Eskişehir
- Ladd, G. W., Munson, H. L., & Miller, J. K. (1984). Social integration of deaf adolescents in secondary-level mainstreamed programs. *Exceptional Children*, 50(5), 420-428.
- Lake, M. E. (1978). Attitudes toward and knowledge of mildly handicapped students held by middle school general educators. *Dissertation Abstracts International*, 39(2), 814A. (UMI No. 7813689)
- Lewis B. R., & Doorlag, H.D. (1999). *Teaching special students in general education classrooms*. New Jersey: Prentice Hall, Inc..
- Lockette, F.W. (1982). The development of inservice training experience for teachers of special students. *Dissertation Abstracts International* 43(6), 286-287.
- Mertens, D. M. (1989). Social experiences of hearing-impaired high school youth. *American Annals of the Deaf*, 134(1), 15-19.
- Miller, C. T., & Gibs, E. D. (1984). High school students' attitudes and actions toward "slow learners". *American Journal of Mental Deficiency*, 89(2), 156-166.
- Minke, K. M., Bear, G. G., Deemer, S. A., & Griffin, S. M. (1996). Teachers' experiences with inclusive classrooms: Implications for special education reform. *The Journal of Special Education*, 30(2), 152-186.
- Nowell, R., & Innes, J. (1997). *Educating children who are hard of hearing and deaf*. (Eric Document Reproduction Service No. ED 414 675).
- O.E.C.D. (1994). *The integration of disabled children into mainstream education: Ambitions, theories and practices*. Paris: Head of Publications Service, O.E.C.D.

- Pektaş Ş (1994) *6- 8 yaş işitme engelli çocukların özel iletişim becerilerinin incelenmesi* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi Hacettepe Üniversitesi, Ankara
- Peltier G L (1993) The regular education initiative teacher The research results and recommended practice *Education 11(41)* 54-60
- Pietroski M S (1980) An analysis of background variables associated with classroom teachers attitudes toward mainstreaming *Dissertation Abstracts International 40(9)*, 5004 A (UMI No 8005259)
- Poyraz Tüy, S (1999) *3-6 yaş arasındaki işitme engelli ve işitme çocukların sosyal beceri ve problem davranış yönünden karşılaştırılmaları* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi Ankara Üniversitesi Ankara
- Proctor D I (1967) An investigation of the relationships between knowledge of exceptional children kind and amount experience and attitudes toward their classroom interpretation *Dissertation Abstracts International 28(5)* 1721-A (UMI No 67-14.538)
- Roberts M C & Lindsell J S (1997) Children's attitudes and behaviour intentions towards peers with disabilities *International Journal of Disability Development and Education 44(2)* 133-145
- Roberts M C & Smith R P (1999) Attitudes and behaviour of children towards peer with disabilities *International Journal of Disability Development and Education 46(1)* 35-50
- Salend J S (1998) *Effective mainstreaming*, New Jersey Prentice Hall Inc
- Salend J S (2001) *Creating inclusive classrooms Effective and reflective practices* New Jersey Prentice Hall Inc
- Scruges T E & Mastropieri M A (1996) Teacher perceptions of mainstreaming/inclusion 1958-1995 A research synthesis *Exceptional Children 63(1)* 59-74
- Thams G M (1975) The effects of a professional development seminar on the attitudes knowledge and behavioral strategies of counselors toward handicapped students *Dissertation Abstracts International 36(5)* 2651 A (UMI No 75 25 268)
- Tufekçioğlu Ü (1992) *Kaynaştırmadaki işitme engelli çocuklar* Anadolu Üniversitesi Yayınları Eskişehir